

Jaarverslag 2024 ADC Stichting RoelBrandt

Algemeen

De ADC Stichting RoelBrandt (SRB) betreft een steunstichting van ADC ArcheoProjecten (ADC). Zij zet zich (in samenwerking maar ook zelfstandig) er voor in om de resultaten van archeologie die zijn gefinancierd door een initiatiefnemer te vertalen richting de wetenschap en een breed publiek. De stichting is erkend als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI).

In 2024 heeft de SRB zich in lijn met de afspraken met ADC ArcheoProjecten ontfemd over diverse projecten.

Wetenschappelijke onderzoeksprojecten

De SRB voert, in samenwerking met ADC en andere partners, verschillende wetenschappelijke onderzoeksprojecten uit. Projecten worden zowel zelfstandig uitgevoerd als in verschillende consortia. Lopende projecten in 2024 zijn:

Opdrachtgever/financier	Project	Partners	Gereed
Provincie Noord-Brabant/Land van Cuijk	Isotopen uit een kuil vol granen in Boxmeer	ADC	2024
NWO (Erfgoed telt)	Multidisciplinair onderzoek naar effecten van zeespiegelstijging op jager-verzamelaars 20.000 tot 6.000 v. Chr. in het zuidelijke Noordzeegebied.	ADC, Rijksuniversiteit Groningen, Universiteit Leiden, Deltares	2025
Vlaamse Overheid	Syntheseonderzoek aardewerk uit de metaaltijden Rupelstreek en Klein-Brabant	ADC, VEC, Universiteit Gent, provincie Antwerpen	2025
Provincie Noord-Holland	Uitwerking oud onderzoek Opperdoes-Markerwaardweg	ADC, provincie Noord-Holland (Huis van Hilde)	2024
Rijksdienst Cultureel Erfgoed	Synthese menselijk botmateriaal uit pre-Malta-onderzoeken uit de Midden- en Late Bronstijd	ADC, Universiteit Leiden, RCE, Universiteit Maastricht	2024
Provincie Noord-Brabant	Textielresten uit het vroegmiddeleeuwse grafveld Hilvarenbeek	ADC	2025
Universiteit Dublin	Luchtfotografie West-Friesland	ADC, ANSOC-project UCD School of Archaeology (Dublin-Ireland)	2025
NWO (Archeologische vondsten van internationaal belang)	Romeinen in de Rijnmond	ADC, Universiteit Utrecht, VOS Archeo	2025
NWO (Archeologische vondsten van internationaal belang)	Mesolithische vindplaats in Kampen	ADC, Universiteit Groningen	2025

In 2024 zijn verschillende grotere onderzoeksprojecten afgesloten door de stichting. Het betreft de uitwerking en publicatie van oude opgravingen in Opperdoes, de synthesestudie naar menselijk botmateriaal (dat ook grotendeels op West-Friesland betrekking heeft) en het isotopenonderzoek bij Boxmeer. Alle drie de projecten zijn daarnaast gepresenteerd tijdens studiedagen in Castricum, Medemblik en Oirschot.

Uitwerking oud onderzoek Opperdoes

De uitwerking van de oude opgravingen langs de Markerwaardweg in Opperdoes, opgegraven door de ROB in 1979-80, heeft geresulteerd in een forse publicatie. De twee grootschalige opgravingen zijn volledig uitgewerkt die een schat aan informatie hebben opgeleverd over bewoning in de late prehistorie in oostelijk West-Friesland. Dit gebied is vooral bekend vanwege de vele vindplaatsen uit de Bronstijd, maar weinig mensen weten dat rond Opperdoes ook in de IJzertijd nog werd gewoond.

De publicatie biedt voor het eerst een compleet overzicht van de lange bewoningsgeschiedenis van het gebied, met speciale aandacht natuurlijk voor de unieke resten uit de IJzertijd. Uit het grootschalig ¹⁴C-onderzoek en een uitvoerige analyse van het handgevormde aardewerk, kon worden vastgesteld dat men in de Vroege IJzertijd én de Late IJzertijd in dit gebied heeft gewoond. Eén van de erven uit de Late IJzertijd heeft een fraaie boerderijplattegrond opgeleverd. Die plattegrond laat zien dat men zich ook in de IJzertijd aanpaste aan de natte omstandigheden van het gebied. Rondom de boerderij was een greppel gegraven en het erf was opgedeeld in diverse – door greppels afgebakende – percelen.

De resultaten zijn gepubliceerd in de reeks van Noord-Hollandse Archeologische Publicaties van de Provincie Noord-Holland. Op de Reuvensdagen in november 2024 zijn de onderzoeksresultaten gepresenteerd. Ook voor de lokale historische vereniging is een artikel geschreven in het jaarboek en zijn de resultaten op een lezingenavond gepresenteerd. Tenslotte is een artikel over het onderzoek gepubliceerd in het tijdschrift Archeologie in Nederland, jaargang 1, 2025.



Fig 1. Impressie van het erf uit de Late IJzertijd in Opperdoes (illustratie: Mikko Kriek).

Synthese los menselijk botmateriaal

Eind 2024 is de synthesestudie naar los menselijk botmateriaal uit bronstijdnederzettingen in West-Friesland gepresenteerd. Voor deze pre-Malta studie is het menselijk botmateriaal van oude opgravingen geïnventariseerd en door diverse specialisten nader onderzocht. Het onderzoek leverde veel nieuwe inzichten op. Zo lijkt het erop dat men in de Bronstijd al veel grafheuvels heeft geslecht, wat heeft geresulteerd in een spreiding van menselijke resten over nederzettingsterreinen. Het lijkt er niet op dat deze resten een bijzondere behandeling kregen, zoals bijvoorbeeld bekend is uit Engeland in de Midden- en Late Bronstijd en in de IJzertijd. Wel zijn op enkele botten sporen aangetroffen die erop wijzen dat deze als object zijn gebruikt. Ook werden enkele snijsporen waargenomen. Het onderzoek richtte zich vervolgens vooral op deze snijsporen, want hoe bepaal je het verschil tussen een oud en een nieuw snijspoor? Met diverse technieken is dit onderzocht en één van de veelbelovende nieuwe methodieken is luminescentie. De studie is afgesloten met diverse aanbevelingen voor het veld. De publicatie is gepresenteerd op een speciaal hiervoor georganiseerde bijeenkomst op 4 december 2024 in kasteel Radboud in Medemblik.

Naast de synthese studie zijn de resultaten in een publieksvriendelijke brochure gepubliceerd in de reeks van 'Archeologie West-Friesland'.



Fig 2. Snijsporen op een fragment van een sleutelbeen.

Isotopenonderzoek

Voor het onderzoek naar isotopen van granen zijn verschillende kuilen bemonsterd met nadruk op de (Midden) Bronstijd en (Midden) IJzertijd. Individuele granen uit verschillende contexten zijn geselecteerd voor de bepaling van $\delta^{13}\text{C}$ en $\delta^{14}\text{N}$. Hiermee kunnen hopelijk de vragen beantwoord worden wat de variatie is binnen verschillende opslagcontexten (bijv. opslag van een of meerder oogsten), mogelijke verschillen in landbouwregimes tussen verschillende graansoorten en verschillen

in bemesting en akkerbouw tussen de Bronstijd en IJzertijd. In 2023 zijn de monsters genomen en naar het laboratorium opgestuurd.

Hoewel het aantal monsters nog steeds beperkt is (dit type onderzoek is er een van de lange adem) komen er toch wel intrigerende verschillen aan het licht. Deels gaat het om verschil in graansoorten. Naakte gerst wordt wel verbouwd in de Bronstijd maar vervangen door spelt in de IJzertijd. Voor beide periodes zijn aanwijzingen voor de ligging van akkers op de terrasruggen van de Maas en ook aanwijzingen voor bemesting. Gedurende de IJzertijd worden ook de (wat armere) dekzandgronde omgezet in akkers. Het weerspiegelt een patroon waarin gestegen bevolkingsgroei (de periode van de midden IJzertijd in Sterckwijk wordt getypeerd door een flinke toename van het aantal gelijktijdige erven) zich vertaalt in een andere inrichting van het agrarische cultuurlandschap.

Textielresten uit de Vroege Middeleeuwen

In 2024 is (in opdracht van de provincie Noord-Brabant) een onderzoek gestart naar textielresten die tevoorschijn komen tijdens de conservering van de grafvondsten van het vroegmiddeleeuws grafveld van Hilvarenbeek. Normaliter blijven deze in de Brabantse zandgronden niet bewaard maar als gevolg van corrosie (van met name het ijzer) zijn afdrukken van textiel, leer en soms hout bewaard gebleven en kon zelfs in enkel gevallen nog wat oorspronkelijk weefsel gered worden. Hoewel niet altijd dankbaar (het gaat tenslotte om minimale resten) is dit type onderzoek wel erg belangrijk omdat het (enigszins) licht werpt op een materiaalcategorie die destijds van groot belang is geweest in het dagelijks leven en ook veel status of herkomst kan uitdrukken. De resultaten zullen in 2025 eerst separaat gepubliceerd worden en daarna worden meegenomen in de algehele analyse van de materiele cultuur van het grafveld. Duidelijk is al wel dat een grote variatie aan weeftechnieken in kaart is gebracht. Daarnaast wijst het ons op het fenomeen dat overledenen niet altijd in vol ornaat begraven werden maar dat bepaalde (sets van) voorwerpen ook dikwijls gewikkeld in een doek werden bijgezet in het graf.

IJzertijaardewerk uit de Rupelstreek

Bij het synthetiserend onderzoek naar aardewerk uit de IJzertijd in de Rupelstreek (Vlaanderen) staat het reconstrueren van een regionale typologie van aardewerk centraal. Daarnaast is onderzoek gedaan naar de herkomst van het aardewerk dat in de vondstcontexten is aangetroffen. Opvallend is dat enerzijds de regionale typologie veel overeenkomsten vertoont met die door Van den Broeke is ontwikkeld voor Oss. Dit leidt tot de (voorzichtige) conclusie dat de ontwikkeling van aardewerkvormen in een groot gebied vergelijkbaar verliep. Opvallend resultaat van het natuurwetenschappelijk onderzoek is echter dat vrijwel al het gebruiksaardewerk uit de onderzochte nederzetting gemaakt is van regionaal gewonnen klei. Bovendien lijken de bewoners dezelfde groeve te hebben gebruikt. In hoeverre hier een gespecialiseerde pottenbakker actief was of dat de gewonnen klei werd meegenomen om op het erf zelf te bakken is niet vast te stellen. Het leidt tot de intrigerende hypothese dat de vormtaal van het aardewerk collectief gedeeld werd in een groot gebied maar dat de productie eerder regionaal dan lokaal was. Een verklaring hiervoor is mogelijk te vinden in de sociale organisatie van stamverbanden. Regelmatig terugkerende bijeenkomsten (religieus danwel politiek gemotiveerd) maakten het mogelijk om deze gedeelde vormtaal te ontwikkelen. Een analogie met de uit de middeleeuwen bekende jaarmarkten dringt zich op. Dit soort bijeenkomsten zullen hebben plaatsgevonden op centrale plaatsen zoals de zogenaamde oppida die gedurende de late IJzertijd functioneerden. In 2025 zal het eindverslag verschijnen in de SYNTAR-reeks van het Onroerend Erfgoed in Brussel.

Stages

In 2024 heeft de stichting 17 stages begeleid. De meesten betroffen stages van studenten in het veld. De meeste stagiairs zijn afkomstig van de opleiding archeologie van de Universiteit Leiden en de hogeschool Saxion (Deventer).

Scripties

In 2023 is één student gestart met een scriptie bij het ADC. Deze scriptie is ook in 2024 afgerond. In 2024 zijn drie studenten gestart met hun scriptie. Doel is deze in 2025 af te ronden.

Instelling	Startjaar	Onderwerp	Status
Universiteit Leiden	2023	Hergebruik van scheepshout in archeologische context	Afgerond 2024

Promotieonderzoek

SRB heeft als doelstelling om medewerkers de mogelijkheid te geven om te promoveren. In 2024 is een medewerker van ADC actief bezig geweest met het vormgeven van een promotieonderzoek. Het eerste promotieonderzoek is een studie naar romanisatie aan de hand van aardewerk uit Romeinse vindplaatsen in Zuid-Holland en Zuid-Limburg.

Vrijwilligers en publieksprojecten

In 2024 hebben twee personen op structurele basis vrijwilligerswerk gedaan op diverse projecten via SRB. Hun werkzaamheden varieerden van ondersteuning tijdens veldwerk, het wassen en documenteren van vondsten tot het leveren van een bijdrage aan een rapport over een lopend onderzoek.

In 2024 heeft de stichting deelgenomen aan de nationale archeologiedagen. Samen met enkele collega's van ADC en vrijwilligers is een deel van het kantoor ingericht als 'museum' en opengesteld voor publiek. Ook is onderwijs verzorgd. In samenwerking met de IMC-weekendschool zijn enkele lessen verzorgd op basisscholen (groepen 7 en 8) in achterstandswijken in Amersfoort en Almere.

Voor alle gymnasiasten van klas 1 van het Van Oldenbarnevelt college (Amersfoort) is in het kader van een projectweek een workshop archeologie georganiseerd. Het thema was de Romeinse tijd in Nederland.

De organisatie in 2024

Het bestuur bestond in 2024 uit drie personen, allen gelieerd aan het ADC. Het betrof Henk van der Velde (voorzitter), Renée Magendans (algemeen bestuurslid) en Karen de Vries (algemeen bestuurslid). In maart en september heeft bestuursoverleg plaatsgevonden.

Onder leiding van de directeur van SRB, Henk van der Velde, is daarnaast een adviesraad actief bestaande uit vijf leden, te weten Wouter Roessingh, Karen de Vries, Anika Blonk (NMF), Diederick Habermehl en Roderick Geerts. Deze adviesraad bewaakt dagelijks de projectvoortgang en ontplooit nieuwe initiatieven.